

Asia: VN/25975/2021

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta laiksi potilasasiavastaavista ja sosiaaliasiavastaavista

Lausunnonantajan lausunto

1. Edistääkö hallituksen esitysluonnos nykyistä paremmin potilaan sekä sosiaalihuollon ja varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista?

Esityksen mukaan potilas- ja sosiaaliasiamiesten nimikkeet muuttuisivat sukupuolineutraaleiksi potilas- ja sosiaaliasiavastaaviksi. Hyvinvointialueen olisi nimettävä heitä riittävästi asukasluukuun suhteutettuna siten, että heidän määränsä vastaa asukkaiden palvelutarpeisiin. Uutena resurssina ehdotetaan potilas- ja sosiaaliasiavastaavien vastuuhenkilön nimeämistä. Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien tehtävien ehdotetaan olevan pääasiassa samoja kuin heidän nykyiset tehtävänsä.

Lakiluonnoksen ehdotukset pohjautuvat sosiaali- ja terveysministeriön teettämään julkaisuun Selvitys sosiaali- ja potilasasiameistoinnasta; Asiameistoinnin tausta, nykytila ja tulevaisuus. Tuomas Kumpula. STM:n raportteja ja muistioita 2020:13.

Esitysluonnoksen voidaan monelta osin arvioida vahvistavan potilaan ja sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksia kun potilas- ja sosiaaliasiavastaavien nimeämisestä, määrästä, organisoitumisesta, rekisteröitymisestä, riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta, kelpoisuuksista, tehtävistä, rekisterinpitäjistä, henkilötietojen käsittelystä ja kirjaamisesta sekä asiakirjojen säilyttämisestä säädettäisiin lailla.

Sen sijaan sosiaalihuoltoon kuulumattoman varhaiskasvatuksen asiakkaiden oikeusturvan osalta esitysluonnos on osin ongelmallinen. Lakiesityksen 2 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että on tarkoituksenmukaista säilyttää nykyinen tehtävänjako siten, että hyvinvointialueiden sosiaaliasiavastaavat huolehtisivat jatkossakin sosiaaliasiavastaavan tehtävät myös

varhaiskasvatuspalveluissa. Näin arvioidaan saavutettavan synergiaetuja ja toiminnan yhtenäisyyttä sekä riippumattomuutta niiden muotoutumista ja sisältöjä tarkemmin kuitenkin erittelemättä. Lakiluonnoksessa ei ole myöskään tarkasteltu em. selvityksen (s. 41) huomiota siitä, että varhaiskasvatukseen liittyvien asioiden hoitaminen ei sovellu kovinkaan sujuvasti sosiaaliamiehen tehtäväkenttään.

Esitysluonnoksessa potilas- ja sosiaaliasiavastaavalla ja tehtävän vastuuhenkilöllä tulisi olla soveltuvan ylemmän korkeakoulututkinnon tuottama osaaminen sekä tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus. Sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön osalta ei lakiluonnoksessa kuitenkaan esitetä tai arvioida sitä, miten tehtävissä vaadittava varhaiskasvatusosaaminen ja muu varhaiskasvatuksen tuntemus taattaisiin, jotta palvelun laatu voitaisiin turvata esitysluonnoksessa tavoitellulla varhaiskasvatuksen asiakkaan oikeudet ja oikeusturva varmistavalla tavalla.

Talentia edellyttää, että lakiluonnosta täydennetään arvioinneilla synergiaetujen ja toiminnan yhtenäisyyden saavuttamisesta varhaiskasvatuksen osalta sekä siitä miten tehtävässä tarvittava varhaiskasvatusosaaminen sosiaaliasiavastaavan ja toiminnan vastuuhenkilön osalta voidaan käytännössä varmistaa. Lisäksi Talentia edellyttää, että mikäli nyt ei ole mahdollista kehittää erilliskäytäntöä varhaiskasvatukseen, niin lain voimaantulon 1.1.2024 jälkeen tulee erikseen seurata ja arvioida varhaiskasvatuksen tehtävien hoitamista osana sosiaaliasiavastaavien ja toiminnan vastuuhenkilöiden tehtäviä. Mikäli tehtäviä ei ole mahdollista hoitaa laissa tarkoitetulla tavalla, niin silloin on kehitettävä erilliskäytäntö varhaiskasvatukseen.

2. Onko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa pääasiassa hyvinvointialueiden, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän järjestämänä? (2 ja 3 §)

Talentia kannattaa esitystä, jonka mukaan hyvinvointialueet vastaisivat jatkossa pääosin potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan järjestämisestä järjestämässään sosiaali- ja terveystaloudissa riippumatta siitä tuottaako se palvelut itse vai hankkiiko se ne sopimukseen perustuen muilta tuottajilta. Samoin palvelujen yhdenvertaisuuden näkökulmasta Talentia puoltaa hyvinvointialueita koskevien säännösten soveltamista Helsingin kaupunkiin. Talentia painottaa, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien määrän on vastattava asiakkaiden palvelutarpeisiin ja että tehtävässä on varmistettava sen vaatima osaaminen. Tällöin on vältettävä tehtävien yhdistämistä.

Esitysluonnos mahdollistaa sen, että jatkossakin potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palveluja on mahdollista hankkia ostopalveluna esimerkiksi sosiaalialan osaamiskeskuksilta ja muilta yksityisiltä palveluntuottajilta kuten nykyisinkin potilas- ja sosiaaliamiespalveluja. Talentia pitää tätä hyvänä ottaen huomioon, että hyvinvointialueella on velvollisuus myös ohjata ja valvoa hankkimiaan ostopalveluja sekä varmistaa niiden saatavuus. Samoin Talentia tukee sitä, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön tehtäviä ei olisi mahdollista ulkoistaa ja että hyvinvointialue ei myöskään voisi ulkoistaa järjestämistehtäviään.

Lakiluonnoksen 2 §:n 6 momentissa, jota sovellettaisiin myös HUS-yhtymän potilasasiavastaaviin, ehdotetaan säädettäväksi potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan kehittämistä ja täydennyskoulutuksesta. Esitysluonnoksen mukaan potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toimintaa tulisi kehittää asiakkaiden palvelutarpeita vastaavalla tavalla sekä ottaen huomioon se miten toiminnan avulla voidaan kehittää myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen laatua. Talentia pitää ehdotettua säätelyä välttämättömänä. Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien sekä toiminnan vastuuhenkilöiden toiminnan kehittämiseen ja täydennyskoulutukseen tulee osoittaa riittävät resurssit turvaamaan tehtävissä tarvittava monipuolinen osaaminen. Talentian selvityksen Jatkuva oppiminen sosiaalialalla 2021 mukaan sosiaalialan korkeakoulutettujen jatkuva oppiminen tarvitsee lisää johtamista, resursointia ja tasapuolisia osallistumisen mahdollisuuksia.

Varhaiskasvatuksen osalta Talentia viittaa edellä kohdassa 1 annettuun vastaukseen.

HUS-yhtymälle ehdotetaan perustellusti säädettäväksi erillinen vastuu potilasasiavastaavien toiminnan järjestämisestä. Esityksestä ei selkeästi ilmene se, miten HUS-yhtymässä toteutettavan terveysosiaalityön osalta on tarkoitus sosiaaliasiavastaavan tehtävien hoitaminen organisoida. Tältä osin esitystä tulee tarkentaa.

3. Onko potilasasiavastaavien toiminta tarkoituksenmukaista järjestää jatkossa erikseen

- a. valtion mielisairaaloissa
- b. Puolustusvoimien terveydenhuollossa
- c. Vankiterveydenhuollossa
- d. Työterveyslaitoksessa? (4 §)

Potilasvastaavien toiminnan järjestäminen ehdotetulla tavalla on tarkoituksenmukaista. 4 §:ssä mainitut valtion viranomaiset (THL:n alaiset valtion mielisairaalat, Vankiterveydenhuollon yksikön ja Puolustusvoimien terveydenhuollon yksikön järjestämät ja tuottamat terveyden ja sairaanhoidon palvelut sekä Työterveyslaitoksen terveyden ja sairaanhoidon palvelut) eivät lakiluonnoksen mukaan jatkossakaan järjestäisi sosiaaliasiavastaavien toimintaa palveluissaan. Sen sijaan hyvinvointialueen sosiaaliasiavastaava neuvoisi näiden yksiköiden sosiaalipalveluja saavia asiakkaita. Talentia pitää tätä kannatettavana, mutta huomauttaa, että tehtävän hoitaminen on otettava huomioon resursoinnissa.

4. Ovatko potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riittävyttä ja vastuuhenkilön nimeämistä koskevat säännökset tarkoituksenmukaisia? (2 § 4 momentti, 4 § 4 momentti)

Ehdotellulla säätelyllä halutaan tarkentaa nykyisiä sosiaalihuollon asiakaslain ja potilaslain säännöksiä. Tarkoitus on, että asiakkaat saisivat potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palveluja siten, että työntekijät olisivat tavoitettavissa ja tavattavissa eri tavoin. Talentia painottaa, että palvelujen järjestämisestä vastuullisten tahojen on huomioitava potilas- ja asiakasasiavastaavien sekä

toiminnan vastuuhenkilöiden tosiasiallinen tarve ja kohdennettava tehtäviin niiden vaatimat resurssit. Resurssien riittävyyttä on seurattava toiminnan järjestäjien toimesta. Lisäksi valvontaviranomaisten on tarpeen toiminnan käynnistyttyä arvioida ja valvoa resurssien riittävyyttä suhteessa potilaiden ja asiakkaiden tarpeisiin.

5. Turvaako esitys riittävästi potilasasiavastaavien ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuuden ja puolueettomuuden? (2 § 3 momentti, 4 § 3 momentti, 5 §)

Talentia pitää välttämättömänä, että potilas- ja sosiaaliasiavastaavien riippumattomuus ja puolueettomuus turvataan organisoimalla heidän asemansa erilleen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiseen ja tuottamiseen liittyvistä tehtävistä.

5 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa tuodaan esille, että toiminnasta järjestämisvastuussa olevan tahon tulisi myös muilla tavoin turvata tosiasiallinen riippumattomuus tehtävissä. Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien on muun muassa voitava tuoda avoimesti esille palvelujen mahdolliset kehittämistarpeet ja epäkohdat. Talentia painottaa, että potilas- ja asiakasasiavastaavien sekä toiminnan vastuuhenkilöiden työlle tulee kohdistaa niin johdon kuin esihenkilöiden tuki.

Perustellusti lakiluonnoksessa edellytetään, että myös potilas- ja sosiaaliasiavastaavien itsensä on toimittava riippumattomasti ja puolueettomasti ilman tehtävien asianmukaista hoitoa vaarantavia sidonnaisuuksia.

6. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön kelpoisuutta koskeva säännös tarkoituksenmukainen? (6 §)

Talentia pitää ehdotettua kelpoisuussäännöstä (soveltuva ylempi korkeakoulututkinto ja tehtävän edellyttämä tehtäväalan tuntemus) tarkoituksenmukaisena ottaen huomioon, että lakiluonnoksen 13 §:n säännöskohtaisten perustelujen mukaan potilas- ja sosiaaliasiavastaavat eivät työskentelisi terveyden- tai sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtävissä, jolloin heidän valvontaansa ei myöskään sovellettaisi terveyden- tai sosiaalihuollon ammattihenkilölakeja.

Niin ikään tarkoituksenmukainen on 14 §:n 3 momentin siirtymäsäännös, jonka mukaan henkilö, joka on ennen ehdotetun lain voimaantuloa toiminut potilasasiamiehenä, on jatkossa kelpoinen toimimaan potilasasiavastaavana.

Sosiaaliasiavastaavan tehtävään soveltuvaksi tutkinnoksi esitetään lähes nykyisiä sosiaaliasiamiehen kelpoisuuden tuottamia tutkintoja. Soveltuva tutkinto olisi esimerkiksi sosiaalityöntekijän tutkinto tai sosionomi ylempi AMK-tutkinto. Myös oikeustieteen maisterin tutkinto tai yhteiskuntatieteen maisterin tutkinto, jossa pääaine voisi olla muukin kuin sosiaalityö voisi myös olla tehtävään soveltuva tutkinto. Talentia huomauttaa, että siitä huolimatta, että kyseessä ei ole sosiaalihuollon ammattihenkilön tehtävä, on sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien varmistamisen näkökulmasta

tärkeää rekrytoida sosiaalihuollon asiantuntemusta edustavia sosiaalialan ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita henkilöitä sosiaaliasiavastaavien tehtäviin.

Esitysluonnoksessa todetaan, että hyvinvointialueella potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilöllä tulee olla tuntemusta molemmilta tehtävälajoilta, että hän kykenee toimimaan tehtävissään. Talentia pitää tätä välttämättömänä. Lisäksi Talentia huomauttaa, että esityksessä olisi tarkasteltava myös sitä miten molempien tehtävälajojen vaatima osaamisen mukaan lukien varhaiskasvatusosaaminen vastuuhenkilön tehtävässä käytännössä voidaan varmistaa.

7. Onko esityksessä huomioitu asianmukaisesti asiakkaiden kielelliset oikeudet? (7 §)

Ei kantaa.

8. Onko potilasasiavastaavan, sosiaaliasiavastaavan ja vastuuhenkilön tehtävät määritelty tarkoituksenmukaisesti? (8 §)

Potilas- ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät vastaisivat perustellusti nykyisiä potilas- ja sosiaaliasiamiehen tehtäviä. Lisäksi ehdotetut potilas- ja sosiaaliasiavastaavan tehtävät vastaisivat tarkoituksenmukaisella tavalla toisiaan. Molempien tehtävien kirjo on laaja ja vaativa yleisestä asiakkaan ja potilaan asemaa koskevasta sekä muistutusten laatimista koskevasta neuvonnasta erilaisten kantelujen, valitus ja vahingonkorvausvaatimusten vireille panon neuvontaan sekä asiakkaan oikeuksista tiedottamiseen, asiakastiedon koostamiseen ja asiakkaiden aseman ja oikeuksien aseman kehityksen seurantaan ja edistämiseen.

Potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan vastuuhenkilön ei lakiluonnoksen mukaan tarvitsisi välttämättä olla esihenkilöasemassa potilas- ja sosiaaliasiavastaaviin nähden. Hänellä olisi kuitenkin velvollisuus ohjata toimintaa myös silloin kun potilas- ja sosiaaliasiavastaavien palvelut hankitaan ostopalveluna. Toiminnan vastuuhenkilölle kuuluisivat potilas- ja sosiaaliasiavastaavien toiminnan ohjaaminen ja koordinointi sekä toiminnan ja osaamisen kehittäminen. Lisäksi heidän tulisi yhdessä potilas- ja sosiaaliasiavastaavien kanssa seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä ja raportoida siitä aluehallitukselle. Edelleen heidän tulisi toimia yhteistyössä eri sosiaali- ja terveydenhuollon sekä varhaiskasvatuksen viranomaisten ja palvelutuottajien kanssa.

Varhaiskasvatusosaamisen osalta Talentia viittaa kysymyksessä 1 esitettyihin huomioihin.

Laaja-alaisesta ja vastuullisesta potilas- ja sosiaaliasiavastaavan sekä toiminnan vastuuhenkilön työstä tulee toiminnan järjestäjien arvioida tehtävien vaativuus ja varmistaa samalla myös tehtävien vaativuutta vastaava palkkaus.

9. Ovatko rekisterinpitoa ja henkilötietojen käsittelyä koskevat säännökset asianmukaiset ja tarkoituksenmukaiset? (9 – 12 §)

Talentialla ei ole kommentoitavaa 9 §:n rekisterinpitäjiä koskevaan säännökseen.

10 §:n henkilötietojen käsittelyä sekä 11 §:n henkilötietojen kirjaamista koskevien säännösten osalta Talentia korostaa, että lain toimeenpanossa on huolehdittava sekä riittävästä koulutuksesta että tuesta potilas- ja sosiaaliasiavastaaville sekä toiminnan vastuuhenkilöille.

Potilas- ja sosiaaliasiavastaaville sekä toiminnan vastuuhenkilöille on 10 §:ssä säädettäväksi ehdotettuihin heidän hallussaan oleviin asiakirjoihin kohdistuviin tarkastus- ja tietopyyntöihin sekä niihin liittyviin oikaisupyyntöihin liittyen varattava myös mahdollisuus joustavaan oikeudelliseen konsultaatioon.

10. Ovatko potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava –nimikkeet sopivat potilasasiamiesten ja sosiaaliasiamiesten uusiksi nimikkeiksi?

Talentia pitää sukupuolineutraaleja nimekkeitä potilasasiavastaava ja sosiaaliasiavastaava sopivina lakiluonnoksessa esitetyn Kotimaisten kielten keskuksen arvion mukaisesti.

11. Vapaamuotoiset huomiot

Lain toimeenpano, ohjaus ja valvonta kuuluisi STM:n ohjauksessa Valviralle ja aluehallintovirastoille. Talentia esittää, että toimeenpanossa ja sen seurannassa erityisesti palvelun laadun ja saatavuuden kannalta kiinnitetään huomiota potilas- ja sosiaaliasiavastaavien sekä toiminnan vastuuhenkilöiden määrään ja osaamiseen suhteessa heidän vastuullaan oleviin tehtäviin sekä työkuormitukseen ja asiakastytyväisyyteen.

Manssila Jaana
Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia